

VESTREGATA 15A

En bevart driftsbygning fra tidlig norsk industriell brennerihistorie

Ragnar Kristensen
for Fortidsminneforeningen Vestfold avdeling

Desember 2010

VESTREGATA 15A - BESKRIVELSE

Utvendig er bygningen preget av panel satt opp på 1980-tallet da også vinduene ble skiftet ut. Bak panelet sitter i stor grad de opprinnelige panelbordene på plass minus smale overliggere.

Grunnmuren og kjelleren er intakt med opprinnelige åpne eller sperrede vinduer og dører. Til det innelukkede kjellerrommet er to dører hvorav en bred. Har muligens vært fjøs/stall.

Kjelleren som ser ut til å ha vært åpen vestover har over arealet umiddelbart utenfor kjelleren et utkraget parti opp til loftet. Utkragningens underside kan ha vært åpen opprinnelig for lufting. Idag er det en lem der. Lasteluke og/eller lufteluke til tørkeloft?

Sydsiden av kjelleretasjen er nå innelukket. Antagelig utført på 1950/60 tallet. Den utkragede svalgangen til annen etasje er intakt. Bærebjelkene kan sees fra undersiden.

Den innelukkede kjelleren har tildels stensatt gulv og synlige opprinnelige loftsbjelker. Murene er stablet av natursten. En skorsten/grue er nå murt igjen, men har fra 1850-tallet vært i funksjon med dør til bakerovn. Bakerovnen er delvis revet med en vegg mot øst står igjen. Gruen har avtrappede profiler på kappen. Pipeløpet/skorstenen/gruen/bakerovnen ble satt opp i 1850-årene i forbindelse med at pakkhuset ble tatt i bruk som bolig.

Annen etasje inneholder to leiligheter noe som tilsvarende inndelingen fra 1856. Da skulle det være to kjøkken med fire panelte værelser. Disse formodes da å være bevart bak innplatinger og ytterligere oppdelinger.

De to pakkbodene i annen etasje som er oppregnet i taksten fra 1846 kan være utgangspunktet for den ytterligere oppdelingen i 1856. Slik sett er det sannsynlig at skilleveggen mellom pakkhusbodene kan være bevart. Treschows bygningsmessige endringer på arbeiderboliger på den tiden var gjennomført sparsommelig utført.

Leiligheten mot vest ser ut fra tegningen ut til å være best bevart med alle skillevegger på plass. I den østre leiligheten er en sekundær skillevegg ihvertfall delvis fjernet. I den østre leiligheten er panelbord fra 1850-tallet avdekket og malt (ulike bredder). I taket er perlestaff fra tiden rundt 1900. Vi går ut fra at glatthøvlede bord sitter over de sekundære perlestaffbordene som sikkert er satt opp for å hindre dryss av stubbloftsleiere el.

En original vindusramme av de takserte enkle vinduene sitter ut mot svalgangen i østleiligheten. To

av dørene her er av 1820-tallstype med like liggende speilfyllinger og platteprofiler. Hengslene viser at de er hengslet om og sikkert flyttet på 1850-tallet. Flere bygningselementer i form av bjelker og andre synlige deler har typisk 1850-talls karnissprofiler og skriver seg nok fra endringen i 1850-årene.

Svalgangen har gamle dører bevart, men er gjennombrutt av ytterligere en dør i forhold til formodet gammelt antall. Trappen opp til svalgangen er opprinnelig men godt platet igjen og kledd med linoleum. Sannsynligvis er kledningen som lukket trapperommet på plass.

Loftet har adkomst via en smal trapp som dels er av nyere dato. Den øvre trappen mellom de to loftene ser ut til å kunne være opprinnelig. Bjelkelagene er fortsatt bevart med unntak av en bjelke som er saget over i enden. Bordtaket på sydsiden er delvis fornyet men på nordsiden er det inntakt. Gavlene er delvis kledd om, men også delvis bevart. Opprinnelige utvendige rødmalte bord stikker opp på gavlen mot vest ved utkragingen.

Den godkjente byggemeldingen for huset innebærer at det karakteristiske doble bjelkelaget på loftet sages ut for å sikre maksimal utnyttelse.

Det er utført arbeider med takoppløft på sydsiden. Disse er lagt lavt med forutsetning at det doble bjelkelaget reduseres til ett. Det er lagt inn hanebjelker som definerer himlingen i et innredet loft med gulvnivå på laveste bjelkelag. Hanebjelkene flyttes/legges høyere opp slik at det øvre bjelkelaget kan bevares som bæring for gulv. Flytting av takløft er ikke umulig. Men slike tiltak bør få tilstrekkelig tilskudd slik at eier ikke belastes. Situasjonen skyldes mangelfull offentlig saksbehandling og det er der ansvaret bør ligge.

Den godkjente byggemeldingen som forrige eier av bygningen fikk utarbeidet innebærer ellers svært uheldige (store) tilbygg på nordsiden og en åpning av svalgangen som det pr i dag ikke er historisk belegg for. Mest uheldig i den sammenhengen er forslaget om å utvide svalgangen i bredden slik at det dannes en terrasse utenfor den opprinnelige svalgangen og forslaget om å skifte ut vinduene med to rams vinduer med tre ruter i hver ramme.

Sveitsertype vinduer har ingen historie i denne bygningen. Det er bevart ihvertfall et gammelt vindu mot svalgangen som kunne være mal for nye vinduer. Dette vinduet har en ramme med 6 ruter og tilsvarende takstenes enkle vinduer. Det er relativt lavt og bredt slik man kan se på gamle fotografier.

VESTREGATA 15A

BRENNERIANLEGGETS PAKKBOD, FJØS, STALL, FØR OG KORNLOFT

Vestregata 15a er en stort dimensjonert pakkhusbygning med ytterligere funksjoner knyttet til den industrielt drevne brenneri- og malteribedriften til Joseph Ottersen Steen øverst på Langestrand. Antagelig etablert ca. 1820 og nedlagt under senere eier i 1843.

Bedriften tilhører de tidligste industrielle brennerivirksomhetene i Norge. Perioden før 1820 var preget av småproduksjon til eget bruk og først rundt 1820 startes det industrielle virksomheter.

Ingen av disse er bevart i særlig grad annet enn som bygningsskall mye endret av vedvarende eller ny bruk. Et eksempel er brenneribygningen på Jegersborg. Den har neppe annet enn tømmerkjernen bevart. Pionerene la stort sett ned i 1840-årene og i 1850-årene ble det grunnlagt bedrifter av mer moderne type hvorav noen er bevart, særlig på Hedmark.

Anlegget til Joseph Ottersen Steen var særlig stort og omfattet tre store bygninger og noen mindre. Alle hadde funksjoner knyttet til brenneri- og malteridriften. Bare Vestregata 15a er bevart idag og synes å være unik i større sammenheng som enslig bevart representant for de tidligste industrielle virksomhetene innen brenneri i Norge.

Et spesielt trekk ved pakkhuset (Vestregata 15a) er at det er stall og fjøs i første etasje med pakkhus og lager for korn og dyrefor over. Bygningen var utvilsomt en integrert del av fabrikanlegget. Malteriet medførte en del avfall som ikke kunne brukes i produksjonen, men egnet seg som dyrefor da det var næringsrikt. Sett i en slik sammenheng representerer pakkhusbygningens spesielle innredning en krets-løps-idè hvor intet går til spille.

1820 - BRENNERIET ETABLERES

I 1820 takseres en toetasjes malteribygning utstyrt med maltkummer i kjelleren på Joseph Ottersen Steens eiendom øverst på Langestrand et stenkast nord for Enigheds kirke som ble innviet i 1818 på en tomt avstått av Steen. Malteribygningen var utført i utmurt bindingsverk og hadde bryggerhus i kjelleren. I tillegg var det ført opp en enetasjes bygning utstyrt til "bagehus".

Sannsynligvis fantes det ikke bygninger på denne tomten tidligere. Den fikk opprinnelig matrikelnummer 28 og i 1830-årene matrikkel nr. 18 og etter en tid 18a. I 1882 fikk eiendommen gatenavn og adresse Vestregata 15A. Joseph Ottersen Steen selv bodde et stenkast sydøst for malterianlegget. På eiendommen Kirkegata 17 hadde han tidligere oppført en

stor og godt utstyrt hovedbygning og flere sidebygninger. Hovedbygningen står ennå som første etasje i en stor toetasjes sveitserbygning. Detaljer som dører og brystningspanel finnes ennå.

1824 - PAKKBODEN OPPFØRES

I 1824 takseres anlegget på nytt da det er oppført nye bygninger. Bygningen fra 1820 var uforandret.

I tillegg var det nå oppført en toetasjes bygning på 23 ½ X 13 alen og 9 ½ alen høy. I første etasje var det brenneri med brennvinskjele og skorsten med bryggepanne. Det var en skorsten til en maltkølle og diverse meskekar. Annen etasje var innredet til maltkølle. Her var det støpte jernplater og jernbjelker. Øverst var det korn og tørkeloft. På baksiden av denne bygningen var det tilbygd av utmurt bindingsverk 23 ½ alen X 5 ½ alen ,og 5 ½ alen høy. Værelse i første etasje og kornloft over.

Eksisterende bygning beskrives som oppført i denne taksten. Tre etasjer hvorav første etasje var kjeller med bl.a. stall og fjøs. Kjelleretasjen var 26 alen lang og 13 alen bred , andre etage derimot var 26 alen lang og 15 alen bred i likhet med den lave etasjen over. I andre og tredje etasje var det pakkboder, kornloft og forhus. I hele bygningen kun 6 fag dobbelte vinduer. Taksten beskriver utkragingen av annen etasje mot syd.

Vest for pakkboden var det satt opp et skjul på 13X9 alen som bl.a. inneholdt utedo. Rundt anlegget var det et stakittgjerde med fire dobbelte porter. Totalverdien ble satt til 2800,- spd.

1841 OG 1846 MOT NEDLEGGELSE OG SALG

1839 gikk anlegget over fra Sybille Steen til Gether og Bomhoff hvis hensikt det var å fortsette driften av brenneiet og malteriet. Takstene i 1841 og 1846 beskriver i hovedsak det samme anlegget som ble beskrevet i 1824. Det bemerkes imidlertid i 1846 at brenneridriften har opphørt for tre år siden.

I 1848 gikk anlegget over til jernverkseier Michael Treschow. Treschows hensikt var å benytte bygningene som arbeider og funksjonærboliger. Også Steens anlegg oppunder Eiet ble ominnredet til denne bruken. Ellers satte han opp Eidgata 10 og 12 i samme hensikt i løpet av 1850-årene. Oppgangstider, med stor etterspørsel etter jern nødvendiggjorde tiltak for å sikre arbeidskraft.

1856 - ARBEIDERBOLIG

Anlegget takseres igjen i 1856 og alle bygningene har da fått nye funksjoner som arbeiderboliger. Den gamle malteribygningen hadde nå fire kjøkken med tilhørende panelte værelser.

I brenneribygningen var det beregnet noe bedre areal pr. leietager. Her var det innredet to kjøkken pr etasje med tilhørende panelte værelser.

Pakkboden som fremdeles er bevart hadde nå fått skorsten og bakerovn i kjelleren, I annen etasje var det to leiligheter bestående av to kjøkken og fire panelte værelser. Antall vinduer var økt til 12 tofags og 5 ettfags vinduer. I alt 12 dører

De mindre tidligere oppførte bygningene inneholdt nå vedskur og utedoer.

Takstene fra 1868 og 1880 er i hovedsak lik tidligere takst. Noen forbedringer er føyet til med bildet er i hovedsak det samme.

Malteriet og brenneriet ble revet i slutten av 1800-årene. Senere ble Langstrand indremisjons hus oppført på den delen av tomten.

Pakkhuset fikk gateadressen Vestregate 15a og er godt innpakket i nyere kledninger og plater, men likevel antagelig i stor grad bevart under tilføyelsene.

JOSEPH OTTERSEN STEEN - EN INDUSTRIGRÜNDER PÅ LANGESTRAND

Joseph Ottersen Steen ble født i 1771, sønn av hammermester Otter Danielsen. Steen begynte sin karriere i Bøkelia, hvor han kjøpte hus i 1812 og tok borgerskap som kjøpmann. En periode forpaktet han Fritzøe Mølle, og startet i 1814 eller noe senere et brenneri øverst på Langstrand.

En av brenneribygningene står fortsatt, men nå som bolig. Han drev også malteri og importerte korn til produksjonen samtidig som han handlet litt med kornvarer i forbindelse med mølledriften.

Steen var en byggende mann og anskaffet eiendommen Kirkegaten 17 som han bygget ut til et an-

selig anlegg. I 1820-årene bygget han også en gård øverst mot Eiet, der Josephs Minde gate 5 er idag. Huset i Kirkegaten hadde 8 rom, kjøkken mm. Det var to hager og uthusbygninger og en standard som "passer seg en embedsmann", ble det skrevet ved dødsbo-kunngjøringen. Steen foræret tomt til Enigheds kirke, som ble bygget som nærmeste nabo til brenneriet.

Joseph Ottersen Steen var en formuende mann ved sin død i 1834. Ti barn delte halve arven og enken Sibylle fikk andre halvdel. Hun beholdt brenneriet som hun drev selv inntil hun forpaktet bort til sønnen Hans Christian Steen i 1838.

Over: Utsnitt av fotografi fra 1860-årene som viser hovedbygningen til Ottersen Steen opp mot Eiet, nå Josef Mindes gate.

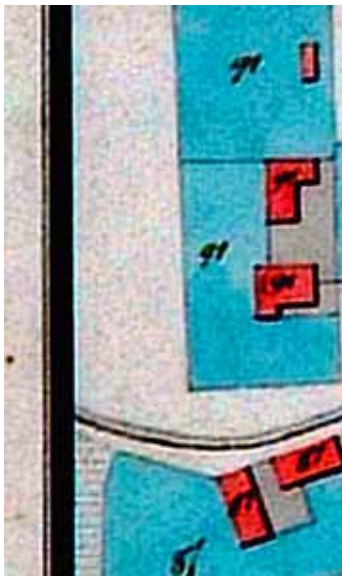
Under: Utsnitt av fotografi fra 1860-årene som viser Joseph Ottersen Steens anlegg (nederst) i Kirkegata 17. Øverst er brennerianlegget. Til høyre Kirkegata 17 i dag.

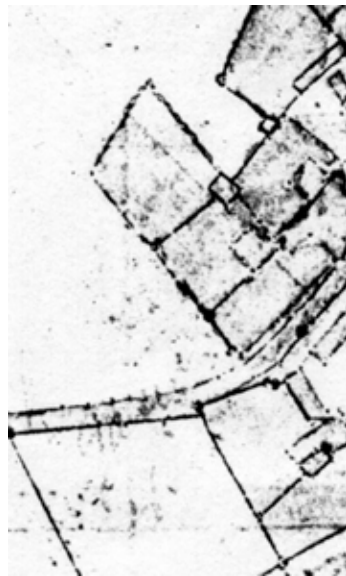
Til høyre: Joseph Ottersen Steens gavstøtte på Langstrands kirkegård.

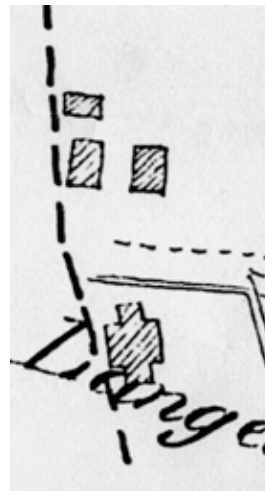
KART OG EIENDOMSOVERDRAGELSER

Kart 1802
Lind

Kart 1811/1813
Spørck

Kart 1818/1869
Reichborn

Kart 1820
Rørdam

1834 - Auksjonsskjøte etter Joseph Ottersen Steen til hans enke Sybille Steen 1500 spd.

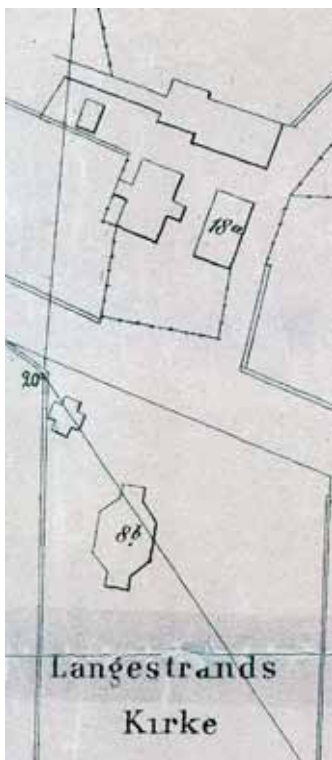
1839 - Auksjonsskjøte etter Sybille Steen til madame Regine Gether og kjøbmand Bomhoff 3700 spd

1848 - Obligation fra Michael Treschow til Norges bank med 1.prioritet 450 spd. Afløst 1875.

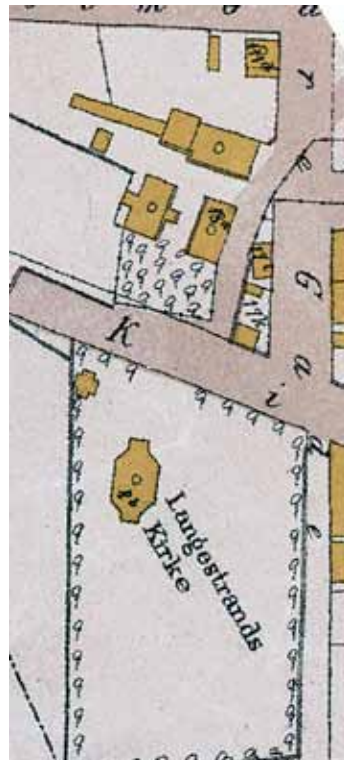
1848 - Auksjonsskjøte etter Sybille Steen til procurator Pettersen 1999 spd.

1848 - Skjøte fra procurator Pettersen til jernverkseier Treschow 1999 spd

Kart 1873/1879
Bykart

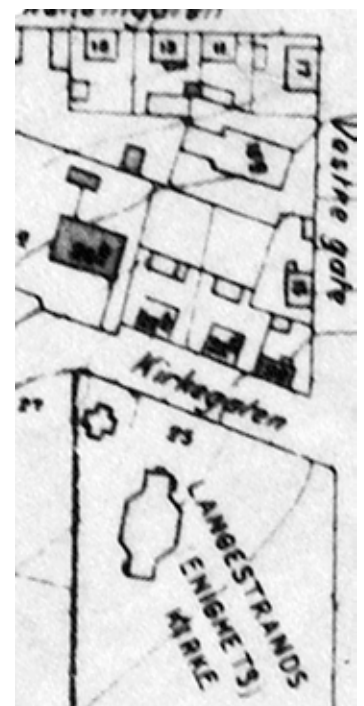
Kart 1884
Bykart

Kart 1815
Bykart

Kart 1927/1953
Bykart

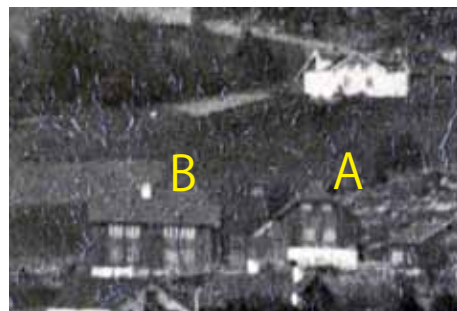
HISTORISKE FOTOGRAFIER

Utsnitt av postkort ca 1900

Utsnitt av postkort 1912

Utsnitt av panoramafoto 1860-årene

Over: Utsnitt av foto fra 1860-årene.

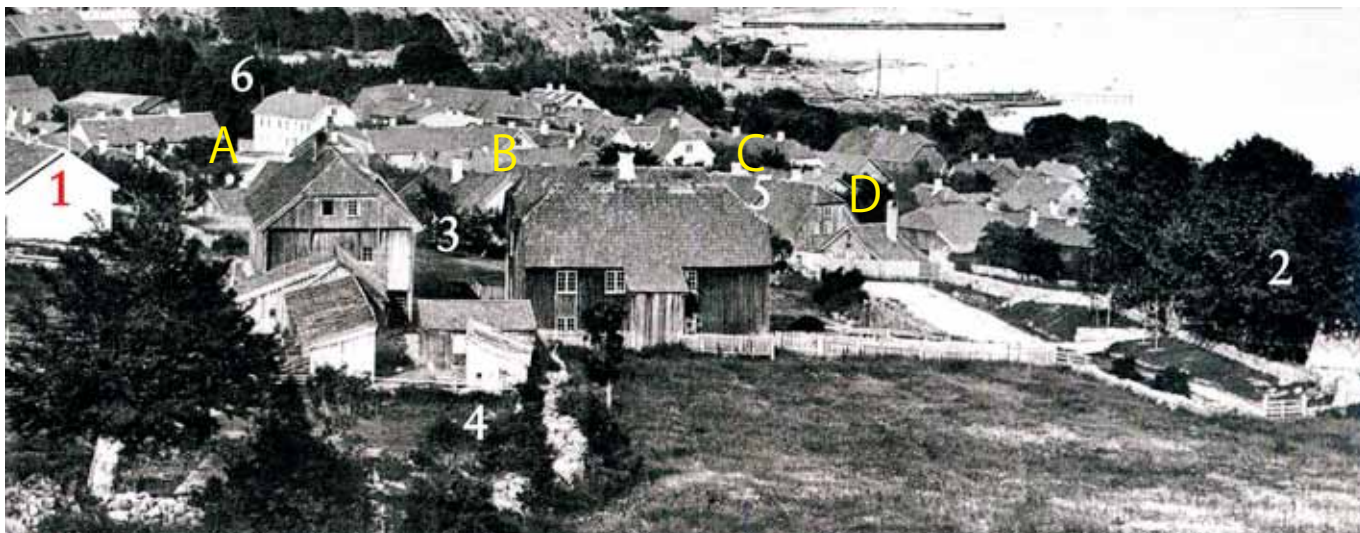
A - Pakkhus, kornloft, dyrefor, stall og fjøs før 1850. Etter 1850 to arbeider/funksjonærleiligheter.

B - Kombinert bolig og malteri - arbeiderbolig etter 1850

C - Brenneri og malteri - arbeiderbolig etter 1850

D - Joseph Ottersen Steens gårdsanlegg, nå Kirkegata 17. Hovedhus påbygget en etg. ca. 1890.

Under: Utsnitt av foto fra ca.1870.

GJENNOMGANG AV BRANNTAKSTENE FOR VESTREGATA 15A

1880

Matr. 18a paa Langestrand tilhørende TW Treschow

E førhen litra e takserede for 750 spd på den nordlige side af gårdsrummet 14 alen fra litra a et vaanhus 2 etager af bindingsverk med muur samt gråstensmur fullstendig tegltektd og malet 26 alen lang 15 alen bred og 11 ½ alen høit

og inneholder i første etage bryggerhus med skorsten og en pipe fra grunnen.

2 ganger og 2 værelser.

I annen etage 5 panelte værelser, 2 kjøkken med skorsten og 1 gang

Over 2 etg loft hvor et

14 dører 17 vinduer og 2 trapper takst 4000,-

5 jernkakeovner 200,-

Ingen Grunnmur

1868

Matr nr 18 på Langestrand tilh Fritzøe verk

E (førhen litra c taxered for 700spd) paa den nordlige side av gaardsrummet 14 alen fra litra d et vaanhus 2 etg, består af bindingsverk med muur samt gråstensmur, tegltektd,

.... Panelet og malet. 26 alen x 15 alen x 11 ½ alenhøi.

I 1 etg et bryggerhus med skorsten og bagerovn,

to ganger og veedhus -.

I 2 etage 5 panelede værelser 2 kjøkken med skorsten og 1 gang.

Over 2 etg loft, hvor et klædeskammer

1 pipe fra grunnen 14 dører 12 store og 5 små vinduer, 2 trappe.

Takst 700 spd

5 jernkakeovner 50,-

750,-

Ingen grundmuur.

1856

Matrikkel nr 18a paa Langestrand tilhørende Fritzøe verk

E paa den nordlige side af gaardsrummet 14 alen fra bygning litra d et vaanhus af tømmer bindingsverk og muur (førhen litra g og taxered for 500,- spd) 2 etages, 26 alen langt 13 alen dyb.

2 etg 26 alen lang 15 alen dyb hele bygningen 11 ½ alen høi.

I 1 etg 2 vedskuur, bryggerhus med skorsten og bagerovn.

I 2 etg 4 panelede værelser 2 kjøkken med skorsten. Over 2 etg loft, hvor afpaneled et klædekammer. Der findes fra grunnen 12 dører 12 store og 5 smaa vinduer. 700,-

4 jernkakeovner 30,-

730,-

1846

Matrikkel n 18a paa Langestrand tilhørende Hans Gether og kjøbmand J Bornhoff

G paa den vestlige side af gaaardsrummet 14 alen fra Bygning til d – 1 pakbod bodbygning af grundmuur og bindingsverk, 1 etage bordkledtd og tegltektd, 1 etage der er grundmuur. 26 alen lang og 13 alen dyb, 2den og 3dje etage begge 26 alen lang og 15 alen dyb. Hvormed hele bygningens høide er 11 ½ alen. I 1ste etage stald, fjøs og kjælder. I 2den etage 2 boder og 3de etage 1 stort

Der findes i hele bygningen 10 døre, 7 fag vinduer, 9 lemmer og 2 trapper 500,- spd

1841

No 18 kjøbmand Bomhoffs og Gethers eiendom.

D en Bagbygning ligedan som pag. 86 Littr. D 450,-

1824

Aar 1824, 10 april foretaget i følge eieren kjøbmand Joseph Ottersen Steens forlangende en lovlig omtaxationsforretning udi og over bygningene under matrikkel niummer 28 paa Wellerødbakken på Langestrand

D En bagbygning 3 etager den nederste av grundmuur, 9 fod høi og tilmed Øverste til sammen 14 fod høi af bindingsverk med bordkledning blåmalet og tegltektdet, Underste etage 26 alen lang og 13 alen bred, andre etage 26 alen lang og 15 alen bred. Samt tredje etage ligesaa. Innrettet i underste etage til stald fæhus og kjælder, i andre og tredje etasje til pakboder og kornloft og foderhus. I hele bygningen 6 fag dobbelte vinduer.

